

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БЛАГОДІЙНИЦТВА В КОНТЕКСТІ АМЕРИКАНСЬКОГО ДОСВІДУ

В статті з'ясовується соціально-економічна природа, історичні, моральні та релігійні аспекти становлення та ролі благодійництва з врахуванням американського досвіду. Розглянуті еволюційний розвиток системного благодійництва у США та сучасні приклади поширених форм благодійництва.

Ключові слова: благодійництво, філантропія, благодійність як соціальна сила, благодійна допомога, американські програми благодійництва.

Постановка проблеми. Благодійництво як добровільна безкорислива пожертва фізичних та юридичних осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги трактується в сучасній соціально-економічній теорії як універсальний інструмент допомоги і впливу на суспільство. Основною метою сучасного благодійництва є забезпечення можливості досягнення соціально прийняттого рівня життя для тих верств населення, які під впливом соціальних ризиків не можуть самостійно реалізувати свої загальноприйняті соціальні права [1].

Мета статті. З'ясувати соціально-економічну природу та роль благодійництва в Сполучених Штатах Америки, як країни з давніми добродійними традиціями, дослідити особливості його функціонування та виявити ефективні інструменти благодійництва, яке використовується задля підвищення добробуту американської нації, з метою вивчення та запозичення передового досвіду.

Виклад основного матеріалу. Важливе місце американської держави в управлінні благодійництвом є результатом формування сталих християнських традицій, роль яких у розвитку благодійництва можна порівняти з теорією Адама Сміта «про невидиму руку і її фундаментальний вплив на самоорганізацію ринкової економіки.

Починаючи з колоніальних часів, коли були засновані перші публічні бібліотеки і сформовані добровільні пожежні команди, американці постійно демонструють активність у створенні суспільних добродійних інститутів, в наданні допомоги співгромадянам, безкорисливо віддаючи свій час, працю і гроші.

В роки другої світової війни Міністерство сільського господарства США закликала американців зменшувати існуючу нестачу продовольства, шляхом використання власних садів і присадибних ділянок. Як результат, майже 20 млн. громадян відгукнулись на цей заклик, і до 1943 року «сади перемоги» виробляли майже 40 % усіх овочів, що вирощувались у Сполучених Штатах.

В такому розвинутому суспільстві, до якого відноситься американське, державою випробовано та використано декілька підходів до заохочення благодійних зусиль своїх громадян. Одним з таких підходів є виділення коштів і ресурсів на конкретні добровільні програми, прикладом якої може слугувати «Корпус миру». У межах цієї програми добровольці проходили навчання і розвивали свої навички, необхідні для здійснення проектів у сфері охорони здоров'я, освіти і сільському господарстві. До 1966 року 15 тис. американців служили у 40 країнах світу [2].

Президент Ліндон Б. Джонсон розпочав реалізацію ряду федеральних програм з метою стимулювання і використання зусиль добровольців. Однією з них була програма «Добровольці-пенсіонери», яка пропонувала добровольцям у віці від 55 років і більше різноманітні можливості для зайнятості. Вони запрошувалися на будівництво різних будинків, робили уколи дітям, приймали участь у заходах з охорони навколишнього середовища. Цей загін пенсіонерів сьогодні вже налічує півмільйона людей.

Цей приклад був поширений і використаний іншими американськими президентами. Варто згадати і агентство «Дія» Річарда М. Ніксона і Америк Корпус Білла Клінтона. Американські керівники намагались використати владу для направлення благодійної енергії на створення суспільного блага.

Відомий журналіст і науковець Бремнер Х. визначає задачу філантропії так: «Покращити якість людського життя, сприяти добробуту, щастю і розвитку культури людства». За його словами добровільна благодійність відіграє надзвичайно велику роль і виконує важливі функції в американському суспільстві. Вона є одним із головних механізмів соціального прогресу. Досвід благодійної діяльності в Америці настільки неймовірний, що для перерахунку її

досягнень потрібно було б надрукувати декілька томів [2].

Характеризуючи масштаби сфери благодійної діяльності в Сполучених Штатах, Бремнер зазначає: «Всі ми якоюсь мірою отримуємо благодійну допомогу кожен раз, коли буваємо в церкві, ходимо у коледж, відвідуємо музеї чи концертні заходи, беремо книги з бібліотек, лікуємося в лікарні чи проводимо вільний час в парках. Більшість з нас користується, чи може користуватися установами або послугами, які сьогодні фінансуються за рахунок податків, але які зароджувались в рамках благодійності. Ми так і покладаємось на благодійність в підтримці наукових досліджень, різного роду починань у сфері суспільних відносин і поширенню інформації у всіх галузях знань» [2].

Яким чином філантропія або благодійність почала відігравати таку важливу роль в забезпеченні необхідних потреб в Сполучених Штатах? За висновками Ради фондів, благодійність в США має глибокі корені в релігійних віруваннях, в американській історії, де взаємодопомога грала суттєву роль, в демократичних принципах громадянської активності, в плюралістичних підходах до рішення проблем і в американських традиціях автономного існування індивіда і обмеженої державної влади [2].

Взагалі, стратегічна мета благодійництва здійснюється через його конкретні функції, в яких реалізуються певні цілі. В американському суспільстві це прослідковується протягом всієї історії становлення і розвитку державності. Головними функціями благодійництва в процесі розвитку американського суспільства стали такі:

- соціальна підтримка і захист громадян, включаючи поліпшення матеріального становища малозабезпечених, соціальну реабілітацію безробітних, інвалідів та інших осіб, що у силу своїх фізичних або інтелектуальних особливостей, інших обставин не здатні самостійно реалізовувати свої права і законні інтереси;
- сприяння населенню в подоланні наслідків стихійних лих, екологічних, промислових або інших катастроф, запобігання нещасних випадків;
- надання допомоги потерпілим у результаті стихійних лих, екологічних, промислових або інших катастроф, соціальних, національних, релігійних конфліктів, жертвам репресій, біженцям і вимушеним переселенцям;
- сприяння зміцненню миру, дружби і згоди між народами, запобігання соціальних, регіональних, національних, релігійних конфліктів;
- сприяння зміцненню престижу і ролі родини в суспільстві;

- діяльність у сфері профілактики й охорони здоров'я громадян, а також пропаганди здорового способу життя, поліпшення морально-психологічного стану громадян;
- сприяння діяльності у сфері освіти, мистецтва, фізичної культури і масового спорту;
- охорона навколишнього середовища і захист тварин;
- охорона і належне використання будинків, об'єктів і територій, що мають історичне, культурне або природоохоронне значення, та місць поховання.

Всі учасники благодійного діяння мають легальний статус і відповідають загальноприйнятим стандартам, а учасники, до того ж, – дотримуються загальних норм поведінки. Зокрема, до благодійності не відноситься пожертвування незаконно придбаного майна, лікування неперевіреними методами, дії, що принижують достоїнство людей або не відповідають уявленням про суспільну моральність. Нелегальною діяльністю у сфері благодійництва в США визначається така, якщо їй передували незаконні дії або якщо сама благодійність здійснювалась за рахунок чи проти волі третіх осіб, у відношенні до яких був порушений закон.

Варто підкреслювати, що благодійництво пом'якшує майже будь-яку проблему, через механізм співпраці держави, комерційних та некомерційних організацій і суспільства. Такі об'єднання існують в межах нових широких фондів стратегій благодійництва, які переглянуті на регулярній основі їх діяльності і отриманих результатів.

Яскравим практичним прикладом такої діяльності є те, що в 1981 році президент Рональд Рейган заснував у Білому Домі відділ ініціатив приватного сектору і переконав бізнесменів та інших представників приватного сектору створити можливості для зайнятості добровольців.

Хоча саме американські керівники висловлюють різні думки про те, як виконавча влада могла б заохочувати індивідуальні ініціативи, домінуючою є думка про підтримку зайнятості на добровільних началах, вважаючи це характерною рисою американського життя.

Наряду з тим, що федеральні ініціативи відкривають багато можливостей у поширенні благодійних тенденцій, добровільна праця залишається переважно американським явищем. Наприклад, в Штаті Західна Вірджинія, створена комісія по національній і суспільній службі, яка закликає громадян штату зробити «життя навколо багатим і кращим». У Каліфорнії мережа із 28 добровільних

центрів направляє щорічно більше 650 тис. добровольців приблизно в 40 тис. місцевих організацій. На основі вивченого нами досвіду, подібних прикладів можна навести стільки, скільки в Америці населених пунктів, і навіть більше. Релігійні громади також заохочують здавна давати гроші на благодійництво своїй пастві, що є теж великою частиною суспільного сектору благодійництва [2].

Одним із засновників сучасного нового виду благодійництва – філантропії, є Ендрю Карнегі. Сама політика філантропії виникла у США ще в XIX столітті, а з 20-х років XX століття громадяни стали використовувати її з метою пошуку рішення реальних життєвих проблем, для проведення наукових досліджень і підтримки науки. Ендрю Карнегі розглядав багату людину як продукт відбору, що скеровується силами конкуренції.

Карнегі і ще декілька суспільних і ділових лідерів – Джон Д. Рокфеллер і Маргарет Олівія Сейдж – по-новому підійшли до організації благодійної діяльності. Такі нові форми організації благодійництва нагадували ділові корпорації, які в ту пору набули величезного успіху. Ці нові фонди, приватні і суспільні організації не були тільки ціллю для безпосередньої допомоги нужденним, а й лише інструментом реформ і вирішення практичних проблем.

Отже, філантропію можна вважати архітектурною основою стратегічних інвестицій, що закріплює суспільне благо. В багатьох випадках, професійні архітектори як благодійні фонди аналізують проблеми, виробляють дієві рішення при максимальному використанні наявних ресурсів.

Перелік благодійних фондів і основних отримувачів благодійних коштів в США оцінюється громадськістю як енциклопедія знаменитостей – «Хто є хто в американській історії, суспільстві і промисловості». Лідери бізнесу в промисловості, індустрії розваг і спорту використовують свою славу і власне багатство для створення і підтримки благодійних ініціатив на всій території Сполучених Штатів.

Якщо великі фонди виділяють мільярди доларів на розвиток суспільних ініціатив в США і у всьому світі, то американці в індивідуальному порядку регулярно жертвують у сім разів більше. Вони самі вибирають, яку благодійну справу підтримати, і направляють кошти у формі особистих дарів, грантів чи заповітом. Прикладами слугують збір коштів в офісах, скарбнички у касах магазинів, збір грошей для нужденних сімей і виховання в дітях бажання брати участь в благодійних заходах у школі чи міському клубі.

У Сполучених Штатах благодійна діяльність та благодійництво здійснюється в різноманітних формах. Це можуть бути і достатньо обмежені спонтанні сплески енергії з ціллю підтримати якусь конкретну ідею, і робота у великих організаціях, що мають свій штат і офіси, і в багатонаціональних корпораціях [2].

Досить показово, що підприємства у США займаються благодійністю з різних причин. Основна причина полягає в тому, що його керівники впевнені у важливості якої-небудь конкретної справи і з задоволенням виділяють на нього ресурси. Є й інші причини. Допомога суспільству дозволяє співробітникам пишатися своїм роботодавцем і власною причетністю до зусиль компанії. Це зміцнює моральний дух компанії. Третью причиною є подяка отримувачів і суспільства в цілому: допомога є успішною формою зв'язків сьогодні. Четвертою причиною ведення підприємством благодійної діяльності, є система податкових пільг, коли частина будь-якого фінансового внеску, хоча б частково компенсується.

Визначаючи позитивний ефект корпоративного благодійництва та підвищення репутації корпорацій, що є наслідком такої діяльності, Торгова палата США активно заохочує і відслідковує корпоративні пожертви. Крім того, керівники багатьох американських корпорацій мають змогу приймати участь у Комітеті заохочення корпоративного благодійництва.

Незважаючи на те, що хоча фондами і корпораціями виділяються на благодійництво значні суми, набагато більше надходить їх від звичайних людей. Бували роки, коли ці суми перевищували корпоративні відрахування у декілька разів. Громадяни можуть робити прямі грошові пожертви на конкретну ціль чи дарувати матеріали, добровільно працювати.

Цікавим прикладом державної підтримки розвитку благодійництва у США є наявність Закону про інвалідів і програми, покликані допомогти інвалідам стати активними членами суспільства. Ці програми охоплюють різні шляхи вирішення проблем інвалідів, починаючи від створення житлових умов, в яких інваліди можуть жити самостійно, і закінчуючи забезпеченням інвалідів новими технічними пристосуваннями й проведенням цільових медичних обстежень [3].

Інвалідність може прямо або побічно обмежувати здатність людини вести нормальне життя. Досить легко визначити її прямий вплив на повсякденну діяльність людей. Непрямі наслідки інвалідності містять у собі загальне зниження мобільності, обмеження можливостей спілкування з людьми,

додаткові труднощі в пошуках роботи, пов'язані або з можливістю добиратися на роботу, або з можливістю фізично виконувати роботу, а також труднощі, сполучені з турботою про здоров'я, підтримкою фізичної форми й забезпеченням необхідного харчування [3].

Виходячи з того, що інваліди в цілому, як група людей, мають відносно низький рівень освіти, і високий відсоток безробіття та більш слабе здоров'я часто із причин, що не випливають безпосередньо з їхньої інвалідності, і прагнучи допомогти рішенню цих проблем, у Сполучених Штатах фахівці різного профілю розробили для них цілеспрямовані програми допомоги й засоби правового захисту [3].

Отже, філософія благодійництва в США відносно як інваліди дозволяє зробити висновок про те, що якщо допомагати людям, то вони можуть перебороти навіть важку інвалідність, максимально використовувати свої здібності й вести повноцінне й продуктивне життя, не тільки забезпечуючи власне благополуччя, але й у багатьох аспектах збагачуючи суспільство.

Іншою цікавою площиною американського благодійництва поза межами США, як інструмент впливу на суспільну думку у світі і просто конкретну допомогу людям є те, що американські військові здійснюють програму військової і гуманітарної допомоги в різних країнах світу. Ці програми приносять багато користі всім зацікавленим сторонам. Вони зміцнюють національну і регіональну безпеку, формують необхідну громадську думку, допомагають у збудуванні демократії і громадянському контролю над військовими, заохочують права людини і відкриту ринкову економіку, забезпечують допомогу в області медицини, навчання, ліквідації наслідків катастроф і в інших областях [4, 5].

Висновок. Аналіз історичного досвіду США підтверджує, що головним мотивом формування благодійницьких програм там з моменту зародження благодійництва, є і продовжує бути опіка про суспільні справи, про впорядкування суспільства і піклування про майбутні покоління. Вона дійсно необхідна людям, але повинна бути обов'язково ціленаправленою з точки зору економічної, моральної та фізичної підтримки.

Той ресурс, який надається благодійником, повинен бути трансформований у благо. Одне тільки надання цього ресурсу не гарантує продукту і бажаного результату благодійної діяльності, яка включає складний

ланцюжок від джерела благодійного ресурсу до набувача. Отже, благодійник є джерелом благодійного ресурсу; посередник у благодійності здійснює управління цим ресурсом; набувач є споживачем. На відміну від благодійника посередник управляє не власними ресурсами, їхнє призначення вже пов'язане із запитом благодійника чи цільовою функцією посередника. Для організації ця функція визначається її місією або статутними цілями.

Історія становлення американської благодійності, різноманіття благодійних програм та практика їх реалізації, яскраво ілюструють особливість американського суспільства, допомагають розглянути це явище в його системності. Американці з гордістю вважають благодійність важливою соціальною силою, що пов'язує громадян і дає їм можливість контролювати програми, яким в іншому випадку займалась би держава.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що перш за все, задача благодійництва – виконати роботу, де інші не можуть чи не хочуть її виконувати: на важкому ґрунті, де процвітає насилля, в робочих умовах, де практично забезпечено безробіття, виконуючи проекти, які американській владі важко брати на себе з-за політичних причин.

Список літератури

1. Небава І.М. Теоретичні аспекти менеджменту благодійництва в Україні Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 215: В 4 т. Том I. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – 312 с., 163–170 с.
2. eJournalUSA An electronic Journal of the U.S. Department of State [Електронний ресурс] [Society & Value // Giving: U.S. Philanthropy – 2007. – № 5.](#) – pp. 1–41. Режим доступу до журн.: <http://usinfo.state.gov/journals/itsv/0506/ijse/ijse0506.pdf>.
3. eJournal USA An electronic journal of the U.S. Department of State [Електронний ресурс] [Society & Value // Disability and Ability: Mind and Body Integration](#) – 2006. – № 11. – pp. 1–52. Режим доступу до журн.: <http://usinfo.state.gov/journals/itsv/1106/ijse/ijse1106.pdf>.
4. Городецкая, И. Е. Добровольчество и благотворительность в США /И. Е.Городецкая//Политические институты на рубеже тысячелетий, XX–XXI вв. –Дубна : Феникс, 2001. – С. 216–237.
5. eJournal USA An electronic journal of the U.S. Department of State

[Электронный ресурс] Foreign Policy Agenda // Improving Lives:
Military Humanitarian and Assistance Programs Improving Lives – 2004. – № 11.
– pp. 1 – 28. Режим доступа до журн.: [http://usinfo.state.gov/journals/
itps/1104/ijpe/ijpe1104.pdf](http://usinfo.state.gov/journals/itps/1104/ijpe/ijpe1104.pdf).